

شانوویا کوردی

ریباز و داخاز

وصفی حسن ردینی

ئەحمەد سالار - کاوێ ئەحمەد میرزا - سعید زەنگنە - بدیعە دارتاشی - محمد عبدالرحمن زەنگنە - هتد ... [بە ئی پا هەتا نھو ژێ شانویا کوردی یا د پلە کا کیم داو ئەم دشین بیژین شانویا مە هە ولدانن ، هئدەک ژ هونەر مە ندیت مە دبیزن ئە گەرا فی پاشکە فتنی ئەو کۆ هەتا نھو جە ماوەر گرنگیا شانویی نزانیت و

روشنبیریا هونەری و شانویی یا کیمە دناف جە ماوەری دا ، بە ئی ئەز دبیزم ئەف دیار دە (ظاہرە) هەتا بەری دەھ - سالازی هەبو ، ئی نھو جە ماوەری مە ل کوردستانی ئی گە هشتیە پلە کا روشنبیری کۆ هەر تشتی باشبیت و د خزمەتا میللەتی دا دی ب سینگە کئی فراوانە وەرگرن چ شانۆ بیت یان تەشکیل بیت یان ئاواز بن ، هئدەک هونەر مە ندیت دی دبیزن ئە گەرا پاشکە فتن

شانۆ نافەکە بو هونەرە کئی مەزن و بەرکە فتی ، شانۆ فازیکرنا ئازار و کوفان و ناواتیت مروفی یە ، شانۆ وەرگیرانا ژیا نا میللەتایە ل سەر (دەبێ) شانویی .
میللەتیت جیھانی گەلەک بایەخی د دەنە شانویی چنکو شانۆ ئالافە کئی شارستانیە تی یە و شانۆ روناکبیریە و خەباتە و پەر وەر دە یە .

بئی گومان میللەتی کوردی ژێ وەکی هەمی میللەتیت دی بپووستیا ب شانویی هە ی و گەلە کاژ کورپیت فی میللەتی ژیا نا خو یا تەرخان کری بو فی هونەری وەک [ع . شەونم - حەمە کە ریم رە مە زان - ابراهیم سلمان - ئەمین میرزا کریم - رە فبیق چالاک - عثمان چپوار - فوناد مجید میسری - سعدون یونس فەمی کاکە یی - فاضل جاف - عبدالله اسماعیل بروار ی -

شانوویی ل کوردستانی ئه وه چنکومه نفیسه فانیته .

شانوویی نین ، ئه ژبی دگل فی دهنگی مه و ئه ف چه نده ناهیته فه شارتن .

به لی بهری لدویف ئه گهریت هاشکه فتننا شانوویی بچین ب دروستی دا ئافریه کی بدهینه شانوویی .

ل سال 1880 ز ئیکه مین شانوگه ری ل عیراقی هاته پیشکیشکرل باژییری موپسل ئافی شانوویی « الشمساس » بوو ژدانانا (حنا حبش) بوئه فه ژ لایه کی فه و ژ لایه کی دیفه ئیکه مین وکه فنتترین دهقی شانوویی ل کوردستانی (مه می ئالان) بوئه فه شانوگه ریا دوو په ردهیی ژ نفیسینا (عبدالرحیم رهحمی هه کاری) یه هه ره وه سا شانوگه ریا مه می ئالان ل گوئارا [ژین] ژماره (15) هه یفا ئاداری ل سال 1917 ز هاته به لافکرن ، نفیسه فانی فی شانوگه ری ب زاری کرمانجیا ژووری و شیوازه کی هه فچه رخ یا نفیسی و بخو سویدا یا ژ تیکستی فولکلوری (مه می ئالان) وه رگرتی و دووه مین شانوگه ری .

ل کوردستانی شانوگه ریا « عیلم و جههل » ئه وال سال 1928 ز باژییری سلیماننی هاتیه پیشکیشکرن .

بینه ره وه ماوه ری شانوویی ل سالیته سیهیی و چل و پینجیی و شنیستی ته وهک بینه ره وه ماوه ری فی کافی یه (مه به ست سالیته هه فتی و پیهه ل) بینه ری هنگی دجو پیش شانوویی ژ بهر بی شولیی و ژ بهر وهخت گوشتنی لی بینه ری فی کافی هشتی جوهره کی روشنبرییا شانوویی ل دهف په یدابوی دچیته پیش شانوویی ژبو سووده گرتنی و زیده کرنا روشنبرییا خوو ناسینا هونه ره و نازاریته میله تاو مروفی .

پیشکیشکرنا شانویا ل کوردستانی سال بو سالی زیده بو ب تاییه تی ل سلیماننی و هه فلییری و فی دویمه نیی ل دهوکی و جه ماوه ری شانوویی بوژ بو بوژی زیده بوو بی گومان هندهک شانویا پتر ژ هنده کیت دی جه ماوه ره هه بوو پتر جهی خود دی خه لکی دا هه بو (ئه ف چه نده دمینیته ل سه ره زرو ناله پروکیته شانوویی و .

کات و جهیت شانوویی و هه ره وه سا تیپ و ده رهینه ری شانوویی) بو نمونه : -

شانوگه ریا (سه ریینی باداری) یا نه حمه دهنگه وره ل سال

1969 ز دهه روژا ل دویف ئیک هاته پیشکیشکرن ل هولاً به ره هیا سلیماننی .

شانوگه ریا (ئابلوقه) یا غازی بامرنی ل سال 1976 ز هه ژده روژا ل دویف ئیک هاته پیشکیشکرن - شانوگه ریا (دوورهک) یا فاضل جاف ل سال 1979 ز (7) روژا هاته پیشکیشکرن .

شانوگه ریا (په جه بو پیاو خوران) یا نه حمه سالار ل سال 1975 ز (21) روژا هاته پیشکیشکرن .

شانوگه ریا (راپورت) یا فوناد مجید میسری ل سال 1980 ز (20) روژا ل دویف ئیک هاته پیشکیشکرن ل سلیماننی و شانوگه ریا [سه لی نانکه ر] چل روژا هاته پیشکیشکرن ل سلیماننی سال 1983 .

لدور بزافا شانوویی ل دهقه را به هدینا بی گومان بزافه کا کیمه و لاوازه و خه لکی فی دهقه ری ژ سالیته (هه فتی و به ره نه فراز) شانوب رهنگه کی زانستی و (عه مه لی) یا نیاسی ، به لی یا هه ژبی گوئی ئه وه فی کافی تیپا (بزاف) ل دهوکی یا هه ی و ئه ف تیپه پیکه هاتیه ژ چه ند که نجیت بسپورو نازاو جه ماوه ره هه زکه ریت هونه ری باوره ره کا موکم یا بقی تیپه هه ی .

ل فیره من دقیت فی راستیی خویا بکه م نه وژی نه وه نه گه ر نه م وهک (هیله کا به یانی) به ری خوبده یه ریبازا شانویا کوردی دی بومه ناشکرا بیته کو هشتی سالیته هه فتی ب شیوه کی گشتی ل کوردستانی روشنبرییا شانوویی و هونه ری یا زیدبیت و جه ماوه ره پتر ل دویف دهنگه و باسیت هونه ری و شانوویی دچیت چنکو هونه ره عه شقه کا پیروزه به رامیه ر خاککی و میله تی و مروقیایه تی و جه ماوه ری کورد وهک هونه ره ندی هیژا نه حمه سالار دبیزیت « جه ماوه ری کوردی شانویه کا .

نیزکی گیانی خو دقیت و خو تیدا ببینیت و ژ بهر فی چه ندی گه لهک جارا شانویا بیانی ژی تامه کا کوردی یا دایی و دقیت بزاین کو هه می میلهت بایه خی دده نه شانویا بیانی و به لگه بو فی چه ندی گه لهک نووسه ریته بوینه خه لکی هه می وه لاتا وهک شکسپیر ، مولیر ، چیخوف ، گورگی و دقیت بیژین هه ره چه نده مه له شکه ره کی توره فانا نی به لی نفیسه فانیته شانوویی ب تلیت ده ستا تیپه هه ژمارتن ، نه فجا نه گه ر نه م ل

دویف ئەگەریت پاشکەفتنا شانویا کوردی بگەڕین وی فان خالا دانینه بەر چاف : -

1- ئەبونا دەقیت کوردی چ بیئت فولکلوری و چ بیئت هەقەرەخ و ئەگەرانی چەندی بێ خەمیا تورەفانیت کوردە چنکو ئەگەر بزفرینه فولکلوری خویی ئەدەبی و بی رامیاری دی ب دەها دەقیت شانویی ژێ بەرەفکەین چنکو فولکلوری مە پرە ژ حیکایەت و سەرھانیت شەراو ئەفینداری و میرخاسیی و نیشتمان پەرورەیی ، ئەفجا کیماسیە ئەم فی سامانی پیلین و بزفرینه دەقیت بیانی و بکەینە کوردی و پیشکیشکەین ، هەر چەندە پیشکیشکرنا هەندەک شانوگەریت بیانی باشە و پێویستە بو هەمی گەلا چنکو دی مروف ئەدەب و هونەر و ئازاریت میلیلەتەکی دی نیاسیت و ب سەر هەلبیت بەلی ئەک ل سەر حیسابا ژبیرکرنا کە لە پورنی مە .

(خەچ و سیامەند) چیرۆکەکا ئەفینداری و هەفاداری یە رویدانیت وی ل کوردستانا تورکی بیئت بوین برایی هیژا فوناد مجید میسری یا بەرەف کری ژ فولکلوری و کریە شانوگەری و ل ساللا 1979 ز تیا (پێشەرەوی شانویی کوردی) ل سلیمانی پیشکیشکرنا هەر وەسا وەک کتیب هەروێ سالی کەفەتە بازاری ، دگەل ریزگرتنا مە بو هیژا فوناد مجید میسری و تیا پێشەرەوی بەلی وەک تیبینی دی بیزم ئەگەر تیبەکا دەفەرا دەوکی پیشکیشکرنا بەرنگە ئارمانجەترو روھنتریا چنکو ئەف شانوگەریە پتر بو هونەرەندو تورەفانیت دەفەرا بەھدینا دگەفت ، هەر وەسا دگەل سوپاسیەکا گەر و کوپ بو هەژی دکتور نافع ئاکرەیی ل سەر نفیسینا شانوگەریا (شیخی صەنعانی) بەلی ب ہزرا مە ئەگەر ب زاری کرمانجیا ژووری نفیسینا بەلکو دا پتر دجەنی خودابیت و دا هەژی تر بیئت و دەرباری دەقیت کوردی بیئت هەقەرەخ ب راستی زور دکیمن هەر چەندە زور دفرن .

2- بێ خەمیا تورەفانیت کورد ب شیوہەکی گشتی نەمازە ژلایی بەرەفکەرنا دەقیت شانویی ژ فولکلوری یان وەرگیڕانا هەندەک دەقیت پێشکەفتناخازو ئارمانجەر بو زمانی کوردی دا بزافا شانویی هەر یا بەردەوامبیت و سستی نەکەفیتی .

3- نە گریڈانا کوپو میہرەجانا ل سەر بابەتی شانویی ، ئەفە ژێ دی بو مە کیمبونا روشنبیریا شانویی پەیدا کەت .

ژ بل فان ئەگەریت سەرەکی هەندەک ئەگەر کیماسییت دی ژێ بیئت هەین . لی فان ئەگەرانی چارەسەرکرن یاہەوی ئەف (خالیت) خاری هەندەک ریکیت جارەسەرکرنی نە ژبو پیشکەفتن و گەشیونا شانویا کوردی : -

1- دەقیت دەزگەھیت روشنبیری ل کوردستانی پتر پارمەتیا بدەنە تیبیت شانویی و پتر هاریکاری دگەل هونەرەندا بکەن .

2- بویتەکرن و هاندانا پشکا شانوگەری ل ئاموژگاریا هونەریت جوان ل سلیمانی و پەیدا کرنا دەقیت کوردی .

3- زیدەکرنا روشنبیریا شانویی ل کوردستانی ب ریکا بەلافکرنا گوتارا ل پوژناما و گوشارا و پیشکیشکرنا پروگرامەکی ل ئیزگا کوردی ل سەر شانویی و هەر وەسا گریڈانا کوپو میہرەجانا ل سەر فی بابەتی و ژبیرا مە نەچیت کو (تیلغزیونا کەرکویکی) دەورەکی سەرەکی نی هەی ژبو زیدەکرنا روشنبیریا شانویی ب ریکا پیشکیشکرنا هەمی شانویا ل تیلغزیونی دا هەمی رەنگیت بێنەرا بێن .

4- ئافاکرنا هۆلەکا هەقەرەخ بو شانویا کوردی ل دەفەری و ب شیوازەکی بەرفرەسو ریک و پیک و هەر وەسا بویتەکرن ب شانویا زاروکا .

ل دویمایا فی نفیسینی مە دەقیت دیارکەین کو ئیکەمین کچ ل کوردستانی سەرکەفتیە ل سەر دەھێ شانویی د گولیزار عمر ، ه دەمی پشکداری کری د پیشکیشکرنا شانوگەریا [مەموزین] ل ساللا 1958 ز ل سلیمانی و هیفی دگەم ئەز شیابم دەفی نفیسینا کورت دا هەندەک ژ ریبازو گرفناری و داخازیت شانویا کوردی بو خویندەفانا بدەمە زانین .

- ژیدەر -

- 1- نووسەری کورد ژمارە (8) ساللا 1982 ز گوتارا - تەماشاکەر لە شانوی کوریدا - یاسین قادر بەرزنجی .
- 2- پوژناما [عیراق] ژمارە (2173) پوژا 23- 3- 1983 گوتارەک ب کوردی ژ نفیسینا تورەفانی هیژا محمود زامدار .
- 3- گوشارا روژی کوردستان (ژمارا تایبەت) ساللا 1980 ز .
- 4- الطريق والحدود - یوسف عبدالمسیح ثروت - بغداد 1977 ز .